

Szabadfalvi József

Losonczy István Kelsen-kritikája

Az 1930-as évek közepétől kezdődően a hazai jogbölcseleti gondolkodásban főleg Moór Gyula és Horváth Barna tanítványai személyében egy új, igen tehetséges korosztály szárnypróbálgatásának lehetünk tanúi. A Moór tanítványok közül Szabó József és Solt (Scholz) Kornél, a Horváth tanítványok közül Bibó István, Vas Tibor, Bolgár Vera, valamint a jogfilozófia művelésében is jeleskedő büntetőjogász, Irk Albert pécsi tanítványa, Losonczy István első publikációit a neokantiánus paradigmában gyökerező, de annak meghaladására tett kísérletnek tekinthetjük. Személyükben az az új generáció jelent meg, akik számára a német (osztrák) jogtudomány eredményeiben való tájékozottság mellett az angol-amerikai, francia, olasz, skandináv irodalom egyidejű ismerete is természetes volt. Személyes kvalitásaik révén predesztinálva voltak arra, hogy a magyar jogbölcseleti gondolkodás – a nemzetközi jogfilozófiai trendekhez igazodva – megfeleljen a második világháborút követő korszak kihívásainak. A magyar jogfilozófia e teljesítménye már csak azért is jelentős, mert – mint az a korabeli közép-kelet-európai politikai történések ismeretében nyilvánvaló – a tudomány embereinek másfajta kihívásokkal is szembe kellett nézniük.

Az említett tanítványi körből – az utóbbi években újrapiublikált, illetve nyomtatásban csupán most megjelent írásai révén a hazai elmélettörténetben még „helyét kereső” – Losonczy István¹ Kelsen-interpretációjával kívánok a továbbiakban foglalkozni, mely lényeges elemét alkotta az 1940-es évek folyamán formálódó, általa „realista jogfilozófiai” felfogásnak nevezett jogkoncepciójának. Természetesen e kérdéskör tárgyalásakor nem feledkezhetünk meg mindazokról a reflexiókról, melyek a formálódó kelsen-i életmű recepciója során a kortárs hazai jogirodalomban láttak napvilágot. Itt mindennek előtt jogbölcselelőinket kell megemlíteni, akik az 1910-es évek elejétől kezdve jó négy évtizeden keresztül többnyire naprakészen kísérték figyelemmel és – a nemzetközi szakirodalom vitáihoz folyamatosan kapcsolódva – kommentálták a napvilágot látott Kelsen-művek egyes téziseit. E helyütt elsősorban legjelesebb jogbölcselelőink, így

¹ Losonczy István (Dombóvár, 1908. szeptember 3. – Pécs, 1980. december 29.) egyetemi tanulmányait Budapesten kezdte meg, majd Pécsen folytatta, ahol 1932-ben avatták kormányzó aranygyűrűs „sub auspiciis gubernatoris” jogi doktorrá. Hosszabb bécsi tanulmányútnál megismerkedett és jó kapcsolatot alakított ki Alfred Verdross, Stephan Verosta, illetve az olasz Giorgio del Vecchio professzorokkal. 1937-ben mentora, Irk Albert javaslatára nyert magántanári habilitációt a „büntetőjog filozófiája” tárgyköréből. 1940-ben egyetemi nyilvános rendes tanári kinevezést kapott a pécsi egyetem jogbölcseleti tanszékére, ahol 1949-ig adott elő jogbölcseletet. Ez idő tájt baráti kapcsolatot ápolt Bibó Istvánnal, illetve annak mesterével, a neves jogfilozófussal, Horváth Barnával. Ekkoriban alkalmanként a betegeskedő Irk helyett a büntetőjog oktatásával is megbízták. 1946-ban egyetemi nyilvános rendes tanár lett. A „fordulat évét” követően tudományos karrierjében válaszütt elé került. Nem vállalva a jogfilozófia művelésében bekövetkező, nézeteivel összeegyeztethetetlen ideológiai elkötelezettséget, egyetlen kiütként maradt számára: az 1950-ben, Irk nyugdíjaztatása után megüresedett büntetőjogi tanszék átvétele, melynek vezetését 1973-ig látta el. Tudományos és oktatói tevékenysége ekkortól kizárólag a büntetőjog körére korlátozódott. 1954-ben a pécsi karon az elsők között szerzett kandidátusi fokozatot büntetőjogi témájú disszertációval. 1974-ben nyugdíjazták.

Somló Bódog, Moór Gyula, Horváth Barna, valamint – a különböző okokból derékba tört, illetve torzoként fennmaradt jogfilozófiai életművel rendelkező – Szabó József, Bibó István, Vas Tibor, illetve az alig ismert Teghze Gyula, Ruber József és Hegedüs József nevei említhetők, akik saját elméleti építkezésük során a kelsenitiszta jogtanhoz képest törekedtek elméleti önmeghatározásra. Teoretikus identitásuk meghatározásánál a kelsenit gondolatok képezték azt a bizonyos „kályhát”, mely kiindulópontul szolgál, s amelyhez képest saját gondolattal lehetett egyáltalán a szakmai közönség elé állni. És ezzel a neves kortárs jogfilozófusok sem voltak másként (vö. Cs. Kiss 2004; SZABADFALVI 1997, 1999; VARGA 1988).

A közeljövőben a hazai elmélettörténeti – ezen belül hatás- és recepciótörténeti – kutatásokban több figyelmet kellene fordítani a háború előtti Kelsen-recepció tanulmányozására, melyhez ez a rövid tanulmány szerény adalék kíván lenni.

Losonczy István első érdemi jogbölcseleti írása – mely alapvetően tudományelméleti kérdéseket tárgyal – az Alfred Verdross-féle *Zeitschrift für öffentliches Recht*ben jelent meg 1937-ben.² A terjedelmes német nyelvű tanulmányban a jogtudomány mint tudomány lehetőségeinek és tudomány mivoltának az igazolásával kapcsolatos kérdéseket tekinti át. Ennek során a módszertani problémák vizsgálata kapcsán tesz említést a „kelsenizmus” vagy „formál-normatív iskola” – a magyar nyelvű verzióban „bécsi jogfilozófiai iskola”, a németben „Kelsen-Schule” – néven is emlegetett irányzatról, melyre jellemző a módszertani kérdések tudatos előtérbe helyezése. Mindezt a kelsenizmus javára írandó jellemzőnek nevezi. Az ekkor huszonkilenc éves szerző – miként kortársai – fiatalos hevülettel, kritikus hangnemben mond véleményt az alapelvekről, amelyeket Kelsen és hívei vallanak, akik – mint írja – előszeretettel mondják ki mindazokra a nagy anatómát, a „módszersynkretizmus” vádját, akik a jogban nem csupán normatív jelenséget látnak. A módszersynkretizmus a jogfilozófiai irodalomban Losonczy szerint az egyoldalú, formál-normatív álláspont védelmére szolgál, mely három „dogma” elfogadásából áll: „Az első az, hogy a jog lényege csak formál-normatív vonatkozásában áll. A második, hogy az ismerettárgyat a módszer alkotja, tehát a jogot, mint ismerettárgyat lényegének megfelelően csak a formál-normatív módszer alkothatja. A harmadik, hogy csak két tárgykör, és ennek megfelelően két törvényszerűség létezik az emberi megismerés számára: a normatív és az explikatív.” (LOSONCZY 1937b, 70.) Aki ebben a három dogmában hisz, vagy azok érvényét elfogadja – foglalja össze a kelsenizmus lényegét –, az nem követhet el módszersynkretizmust, vagyis a módszertisztaság elve alapján áll.

Losonczy itt megfogalmazott kritikája e dogmák ledöntésén alapul, mely egyben saját jogkonceptiója³ rövid kifejtéseként is értékelhető. A szerző kiindulópontja szerint a jog olyan logikai, explikatív és normatív – és itt a sorrend sem mindegy – elemekből álló jelenség, amely a „tétéles joganyag tapasztalásából kiinduló jogtudományos vizsgálódás szempontjából evidens belátás”, ezért Kelsen maga is kénytelen alkalmanként azt „beismerni”, hogy „a normatív forma és az explikatív tartalom közötti feszülésnek a tartalom szab határt a jogtételben”, tehát a jog lényegét már ő sem képes a formális, normatív vonatkozások kizárólagosságában meghatározni. Ugyancsak a kelsenizmus „csődjének” tekinti az „aktivizmussal” vádolt – a szubjektivizmus hibájába eső – tárgy-konstituáló módszer alkalmazását, mivel a módszer csak a tudomány tételeit, megállapításait, nem pedig magát az ismerettárgyat alkotja (vö. KELSEN 1928, 65). A Kelsen

² Losonczy 1937a. Ez tanulmány szerves részét képezi a még ugyanazon évben megjelent *A mulasztás* című könyve első része második fejezetének; vö. LOSONCZY 1937b, 42–80.

³ Losonczy jogfelfogásának részletekbe menő kifejtése nem lehet e tanulmány feladata.

által alkalmazott kizárólagos normatív módszer értelemszerűen csak normatív jellegű tárgy konstituálására alkalmas. Ezért nem tekinthetők a kelsen-i módszer révén szerzett következtetések objektívnek, hiszen a jog csupán egyik jellegzetességére, nem pedig az ismerettárgy sajátosságaihoz igazodó módszer megválasztására és alkalmazására koncentrálnak. Kelsen e tekintetben – miként Losonczy is megállapítja – a neokantiánizmus marburgi irányzatának, elsősorban Hermann Cohennek az álláspontját osztja. Végül a harmadik kelsen-i dogmával kapcsolatosan – mely szerint az emberi megismerés tárgyai csak normatív vagy explikatív törvényszerűségeknek alárendelt jelenségek lehetnek – megjegyzi, hogy az sem igazolható feltevés, hiszen nem vesz tudomást a jog azon vonatkozásairól, melyek a „logikai törvényszerűségek” érvényesülésének következményeiként ismerhetők fel.

Losonczy – elutasítva a kelsenizmus dogmáit, illetve a módszerszinkretizmus vádját – a jogot alkotó törvényszerűségek felismerésére alapozott „összetett”, vagy másnéven „szintetikus módszer” alkalmazása mellett tör lándzsát, mely a vizsgált ismerettárgy sajátosságaihoz idomul (vö. LOSONCZY 1937b, 72–72). E téren már megítélése szerint születtek „letisztult” szintetikus módszertani felfogások, melyek közül külön is kiemeli Horváth Barna, Irk Albert, Erik Kaufmann, Moór Gyula, Wilhelm Sauer, Alfred Verdross elméletét.

Négy évvel később, 1941-ben Losonczy már mint egyetemi magántanár jelentette meg *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban* című könyvét, melyben annak vizsgálatára vállalkozott, hogy vajon építhetők-e funkcionálisztikus alapokra jogtudományi fogalmak. E művében olvashatjuk a kelsen-i elmélettel kapcsolatos legterjedelmesebb észrevételeit. Valójában a könyv egyharmada foglalkozik Kelsen tiszta jogtanával, illetve annak funkcionális jellegével.⁴ A szerző kiindulópontja a matematika és az egzakt természettudományok fogalomképzésére Ernst Cassirer által kidolgozott funkcionális eljárás és szemléletmód bemutatása, mely a társadalomtudományokban, így a jogtudományi gondolkodásban is igen népszerű volt a századfordulót követően (CASSIRER 1910). Losonczy már előzetesen megfogalmazza oppozicionális kiindulópontját, mely szerint itt csupán „relációfogalmak” képzésére van remény, a logikai úton levezethető funkcionális fogalmak megalkotására a társadalomtudományokban nincs mód, csupán ott, ahol a megismerés módszere, miként a matematikában, „tárgyképző erejű”.

A szerző szerint a kortárs jogfilozófiai gondolkodók közül sokan sikerrel mutatták ki a Kelsen-féle jogtan alapjaiban elhibázott jellegét, önellentmondásainak sokaságát. E helyütt Kelsen *Tiszta jogtan*ának a funkcionálisztikus szempontjából releváns részeit kerülnék bemutatásra. Losonczy elsőként a kelsen-i elmélet tudományos programjával foglalkozik, mely a jogtudományt „igazi” tudománnyá, szellemtudománnyá kívánta tenni, megtisztítva a jogelméletet minden ideológiai, természettudományos és természetjogi elemtől. A jogtudomány, a jogelmélet csak így töltheti be a Kelsen által megálmodott feladatát, a jog objektív megismerését, a jog „struktúra-analízisét”.

Másodikként a kelsen-i jogi „alaptan” ismeretelméleti és módszertani kérdéseinek bemutatására kerül sor, ahol a rekonstruáláson kívül már érdemi kritikai vélemény megfogalmazásával is találkozunk. Itt lényegében megismétlésre kerül a négy évvel korábban már megfogalmazott tézisek közül az explikatív és normatív módszerek megkü-

⁴ A Kelsen-féle „ifjúosztrák iskola” funkcionális szemléletéről, illetve annak ellentmondásosságairól 1926-ban Horváth Barna írt előszőr a hazai jogbölcseleti irodalomban (vö. HORVÁTH 1926, 6–18). Losonczy Horváth itt megfogalmazott gondolatait kiindulópontnak tekinti saját kritikája kifejtésekor (vö. LOSONCZY 1937b, 54).

lönbötzetéről, a módszertisztaság követelményéről, a jogi normáról mint hipotetikus ítéletről, a beszámításról mint a jog sajátos törvényszerűségéről, valamint a jog fogalma genus proximumáról, illetve differentia specificájáról mondtak. Majd a jog mint ismerettárgy kelsen-i egyoldalúságát hangsúlyozva Losonczy a következőket írja: „A normatív és explikatív tárgykör merev szétválasztásának a jogtan tisztasága érdekében az az egyik következménye, hogy a tényleges életviszonyok és a jogrend kölcsönhatását a tiszta jogtan nem tárgyalhatja, minthogy a normatív módszer erre semmiképpen nem alkalmas.” (LOSONCZY 1941, 59.)

A kelsen-i elmélet harmadik elemeként a jog „dualisztikus” felfogását (például objektív/tárgyi – szubjektív/alanyi jog, közjog – magánjog, jog – állam stb.) elutasító szemléletet említi, mely a „hagyományos” jogpozitivizmust is jellemzi. A tiszta jogtan egy alapelvet követ, amely szerint „csak az a jog, ami pozitív, tárgyi jog alakjában jelenik meg, vagy arra maradéktalanul visszavezethető, s mindaz, ami ennek folytán a tárgyi jogból kimarad: »metajogi« elem” (LOSONCZY 1941, 59). Így az ember mint természeti tárgy maradéktalanul feloldódik a tárgyi jogrend által megkonstruált jogok és kötelesek normáösszefüggéseiben. Ugyancsak ezt a felfogást szolgálja Losonczy szerint a Merkl-féle „lépcsőelmélet” felhasználásával az „alapnormára” (*Grundnorm*) fölépített tárgyi jog rendszere. A kelsen-i jogtan az alapnormával nem mint a pozitív jogrend valóságos „ősforrásával”, hanem inkább mint a tapasztalati joganyagának mint normarendszernek a hipotetikus alapjával, másképpen fogalmazva, joglogikai előzményével operál. Az alapnorma nem más, mint a pozitív jogrend megragadásának nélkülözhetetlen eszköze, a „pozitívjogi megismerés transzcendentállogikai előfeltétele”, melyből transzcendentállogikai úton származtatható a jogrend lépcsőszerű rétegződése. „Ilyen szempontból tekintve – mondja Losonczy – minden jogjelenség szerves összefüggésbe kerül az egész jogrendszerrel, s ezáltal lehetővé válik a jogrendszernek, mint szerves egésznek dinamikus *funkcionális* (Kiemelés – Sz. J.) szemlélete.” (LOSONCZY 1941, 61.) Az „ősnorma-elméletnek” is nevezett joglépcsőelmélet képezi Losonczy szerint a kelsen-i jogfelfogás leginkább funkcionális jellegű elemét. Erre egyébként jó másfél évtizeddel korábban már Horváth Barna is fölhívta a figyelmet (HORVÁTH 1926, 7–8). A szerző szerint a „[kelsen-i] elméletnek ebben a vonatkozásában ha nem is a kölcsönös függésnek, de legalább is a sorképzés elvének a normatív-logikai síkon megvalósulását értékelhetjük. A jogjelenségeknek az ősnormából kiinduló és a végrehajtási cselekményekben végződő sorát ugyanis egy meghatározott törvényszerűség betartásával kifejtett függvéynornak lehet tekinteni. E sor bármely tagját ugyanazzal a normatív-logikai művelettel nyerhetjük az előző tagból, mert mindegyik tagból a közvetlen utána, illetőleg előtte álló taghoz ugyanaz a normatív törvényszerűség: a Sollen, illetőleg a beszámítás vezet.” (LOSONCZY 1941, 81.) Majd egy matematikai hasonlattal él, amikor a kelsen-i jogszemlélet funkcionális jellegét egyenlethez hasonló jelenségként írja le. Eszerint, ha a „jogjelenségek függvéynsorozatát egy egyenlet jobboldalaként fogjuk fel, s az egyenlet baloldalára az államot tesszük, amely tudvalevően egyenlő az objektív jogrenddel”, akkor bizonyítottnak tűnik e szemlélet funkcionális jellege. A tiszta jogtan „egységes szemléletének” teljességét tehát az állam relativizált felfogása is jól kiegészíti. Losonczy szerint a Kelsen által következetesen érvényesített formalizmus az alkalmazott módszer jellegében, az ismerettárgy szemléletében és a fogalomképzés módjában egyaránt megmutatkozik, s ez teszi az elméletet funkcionális jellegűvé.

Azt, hogy csupán „állítólagos” funkcionális vonásokról van szó, a továbbiakban több pontba foglalva a *Kritika* című alfejezetben tárgyalja a szerző. Így többek közt – utalva

a már korábban kifejtettekre – a kanti, újkanti transzcendentális módszerről megállapítja, hogy nem tartozik a funkcionális fogalomalkotás lényegéhez, s ezen az alapon a kelsen elmélet nem tekinthető funkcionálisnak. További téves feltevésnek nevezi Kelsen azon meggyőződését, mely szerint a jog lényege a Sollen, és ezen keresztül megismerhetjük a jog lényegét. A „kellés” kétségkívül fontos része a jog jelenségének, de a tapasztalat szerint – érvel Losonczy – nem szükségszerű eleme a jognak, és éppenséggel nem meríti ki a „jogjelenség” lényegét, majd megállapítja: „A Sollen, a norma-forma, a hipotetikus ítélet-alak tehát a legtöbb esetben nem a pozitív jogrend alkateleme, hanem annak normatív-logikai, a priori alapformája. Ebből szükségszerűen következik, hogy Kelsen nem a pozitív joggal, nem annak valóságos megjelenési formájával foglalkozik, és nem a pozitív jogtételre vonatkozóan tesz megállapításokat, amikor a pozitív jogtétel lényegét a Sollenben látja, vagy a hipotetikus ítélet-alakban jelöli meg, hanem e megállapításainak tárgya a pozitív jogrendből normatív-logikai reduktív eljárás útján nyert természetjog. Mert mi másnak volna nevezhető ez a pozitív jogrendben aránylag ritkán fellelhető, reduktív logikai eljárás útján nyert ideális norma-forma, amely, mint ilyen, változatlanul érvényes, ideális alakja minden, tartalmilag még oly változó pozitív jogtételnek: mint *normatív-logikai természetjog*.”⁵ (Kiemelés – Sz. J.) Következésképp Kelsen nem érheti el a „Die Reine Rechtslehre ist eine Theorie des Positiven Rechts” tézisben megfogalmazott célját, és elmélete – a funkcionális helyett – szubsztanciális színezetűvé válik: „Kelsen jogtudományos megállapításainak kiindulópontja az ideális norma-forma, ez a változatlan, formális lényegét a pozitív jogtételek minden tartalmi és alakí változásaival szemben mereven őrző, tehát tipikusan szubsztanciális jellegű jogi alapkategória” (LOSONCZY 1941, 65). Kelsen elmélete – így Losonczy – ezért nem alkalmas a pozitív jog megragadására, holott azt a pozitív jog teóriájának szánta.

Ezen a ponton Losonczy – ígérete szerint – megkísérli rekonstruálni Kelsen természetjogra vonatkozó fontosabb megállapításait, melyeket némileg differenciálatlannak tart. E differenciálatlanság okát mindenekelőtt abban látja, hogy Kelsen nem tesz világos különbséget a természetjog mint normarendszer és a természetjogtan mint a jogtudomány (jogfilozófia) egyik ága között. Továbbá Kelsen alapvető hibájának tekinti, hogy nem foglal világosan állást a természetjogi normák eredetéről és érvényességi alapjukra vonatkozóan. Losonczy nem zárja ki az esetleges tudatosság lehetőségét sem, mivel ez sommás bíráló észrevételek megállapítását teszi lehetővé. Itt azonban – a további kritikai rekonstrukció helyett – az egykorú recenzens, Bibó István megállapításával egybehangzóan meg kell jegyeznünk, hogy Losonczy a könnyebb utat választva több oldalon keresztül lényegében a saját nézeteit fejti ki a természetjogról (BIBÓ 1942, 172).

A kritikai észrevételek sorában a továbbiakban részletesen szól a Kelsen-féle „alpnorma-tan” megalkotásának indítékairól. Szerinte Kelsent itt nem a funkcionális jogszemléletre törekvés vezette, hanem e mögött egy sokkal mélyebben gyökerező ok

⁵ L. LOSONCZY 1941, 65. Később ezt a szemléletmódot „formális-szubsztanciális természetjogtannak”, vagy más helyütt „szubsztanciális jellegű formális/formál-normatív természetjogtannak” nevezi (vö. LOSONCZY 1941, 79–84; 2002a, 187; 2002c, 266; 2002b, 67). A „logikai természetjogra” utalással egyébként már az *Über die Möglichkeit und den Wissenschaftscharakter der Rechtswissenschaft* című tanulmányában is találkozunk (LOSONCZY 1937, 173–174), de e helyütt egy lábjegyzetben a szerző megnevezi forrásaként Horváth Barna *Rechtssociologie* című művét. Azonban jó tudni, hogy a hazai jogirodalomban Horváth ezt a megfogalmazást már hat évvel korábban, 1928-ban – Moór Gyula egy német nyelven megjelent tanulmányára hivatkozással (vö. MOÓR 1928) – használta (HORVÁTH 1928, 228–234).

húzódik meg. Ez az ok pedig nem más, mint a formalizmus olyan mérvű túlfeszítése, amelyet a normatív szemlélet sem „bír” már el, mert – miként a már többször hivatkozott Horváth Barna is mondja – bizonyos tartalmi elemet a normatív szemlélet „extrém” alakjai sem nélkülözhetnek: „Nem vihető ugyanis következetesen keresztül az az egyébként helyesnek látszó, és Kelsen által oly elszántan hangoztatott normatív alapelv, amely szerint a normának csak egy másik normában, a Sollennek csak egy másik Sollenben lehet az érvényességi alapja. Ennek a normatív alapelvnek a következetes keresztülvitelét egy logikai alapelv általános érvénye akadályozza meg: a regressus in infinitum lehetetlenségének elve. Akárhány, egyre magasabb jogi normára vezetjük vissza azt, hogy valamit miért *kell* megtenni, ezt a normatív alapkeresést végül is le kell zárunk. A lezárás pedig – a norma alaptermészetéből kifolyóan – nem történhet meg másként, mint *egy akaratra*, tehát tényre, tartalmi jelenségre hivatkozással, amely végül is megadja az okát annak, hogy valamit miért *kell*, vagy *tilos* tenni, vagy mulasztani.” (LOSONCZY 1941, 85–86.) Losonczy szerint egyébként maga Kelsen is tesz erre utalást a *Reine Rechtslehre*ben (KELSEN 1934, 65), amikor az alpnormára vonatkozóan a következőket mondja: „Abból az alapfeltevésből indul ki egy alkotmányon nyugvó jogrend mindennemű megismerése, hogy az, amit a történetileg első alkotmányt kibocsátó szerv a maga *akarataként* kinyilvánított, normaként érvényes.” (KELSEN 1988, 36–37. Kiemelés – Sz. J.) Itt érhető tetten tehát a normatív alapelven nyugvó, logikailag zárt rendszernek képzelt struktúrában a tényekre, azaz a társadalmi valóságra mint jogalkotó akaratra való utalás.

Végül a Kelsen jogtanában alapelveként ható formalizmust, pontosabban a módszer formalizmusát veszi górcső alá, melyben a funkcionalizmus további vonásait vélik egyesek fölfedezni. Losonczy szerint nem állja ki a próbát az a megállapítás sem, hogy a kelsen-i módszer következetes formalizmusa kölcsönözne funkcionális jelleget az elméletnek, ugyanis míg a matematikában a funkcionális módszer, mint minden más művelet, mennyiséget, azaz a matematika szempontjából tartalmat hoz létre, addig a tiszta jogtan szükségszerűen csak új és új formákat. Majd végső konklúzióként megállapítja: „*A tiszta jogtan* – bárhogy erősködik is Kelsen a *Reine Rechtslehre*ben – *nem a pozitív jog tana*. Csak szeretne az lenni. Szeretné, hogy szilárd talajt érezzen a lába alatt, de nem képes elérni a pozitív jog talaját. De hiszen ez természetes is. A jogelméleti vizsgálódást a joganyagban, a jog talaján kell kezdeni, nem pedig a tiszta jogtan magasságában és tisztaságában. Ez a jogtan túl tiszta – valójában üres – ahhoz, hogy a jogpozitívizmus elmélete lehessen.” (LOSONCZY 1941, 90.) Ezzel szemben Losonczy szerint a kelsen-i kísérlet inkább nevezhető a „jogi formák tanának”, mely csupán csak egy része a jog elméletének. Ha ezzel a szigorú megszorítással és egy kis jóakarattal tekintünk a tiszta jogtanra, akkor egyes vonatkozásait akár funkcionális jellegűnek is tekinthetnénk, „de ezt a jelleget is csak akkor kapják meg a formál-normatív sorok, ha megfelelő tartalmi elemekkel *együtt szemléljük*, vagy egy fogalomban egyesítjük” (LOSONCZY 1941, 90. Kiemelés – Sz. J.) Az „együtt szemlélésre” utalásnál Losonczy természetesen nem felejt el utalni Horváth Barna szinoptikus elméletére.

Végső konklúzióként megállapítja, hogy a marburgi iskola funkcionalizmusa csupán eszköz a jog sajátos törvényszerűségeinek – „homályos spekulációktól terhes” – szubjektív értelmezésére: „Ennek a módszertani elvnek az alapulvétele teszi Kelsen számára lehetővé a jog lényegét jelentő tartalmi elemek eltávolítását, s ezáltal egy olyan jogi ismerettárgy megalkotását, amely bár alig emlékeztet a jogra, de Kelsen tudományos céljainak annál jobban megfelel. Erre az így elkészült, kizárólag formai elemek-

ből álló ismerettárgyra ugyanis könnyen lehet olyan jogelméletet építeni, amely a jog lényegét kizárólag a formális, normatív elemekben jelöli meg, s Kelsen tudományos célja éppen ilyen elmélet felépítése.” (LOSONCZY 1941, 131.) Van azonban Losonczy szerint a kelsen-i funkcionális elméletnek egy sokkal kényesebb gyakorlati vonatkozása is, mivel szélsőséges formalisztikus jellegénél fogva jogként legitimálhat bármilyen tartalmú jogrendet. Losonczy úgy véli, hogy Kelsen és követői nem csodálkoznak azon az alkalmanként indulatos ellenkezésem, melyet éppen ők gerjesztettek azért, hogy egyfelől követelték a politikamentes jogtudományt, másfelől azonban egy – Losonczy által közelebről meg nem jelölt – „bizonyos társadalmi és politikai eszmeáramlat” jogalkotási törekvéseinek elméleti kiszolgálására „feltűnően” alkalmas elméletet alkottak. Kelsen így gyakorlatilag hűtlenné vált alapvető fontosságú célkitűzéseihez, mert nem „ideológiamentes” és „politikamentes” jogelméletet alkotott. „Talán nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a gyűlölettel határos, szenvedélyes hangú és elkeseredett szembehelyezkedés nem a funkcionális kelsen-i jogtan ellen, hanem annak ideológiai alapja és teljesítőképessége ellen irányult.” (LOSONCZY 1941, 133.) Mint fejtegetéseinkből kiderült, Losonczy szerencsére túllép az ez idő tájt sokak által hangoztatott ideológiai érvelésen és maga is azok közé sorakozik fel, akik inkább olyan érdemi kritikai ellenérvek kifejtésére koncentrálnak, melyek a tiszta jogtan „teljesítőképességére” vonatkozóan foglalnak állást.

*

A Losonczy-féle Kelsen-kritika alapvetően az 1910-es évek elejétől formálódó, s az 1930-as évekre a *Tiszta jogtanban* testet öltő, Kelsent a világhírnévhez juttató neokantianus pozitívista-normativista elméletre irányult, melynek gondolati előzményeire (KELSEN 1911, 1925, 1926) is számos utalás történik. Losonczy az 1940-es évek elején a „kelsenizmust fojtogató tudományos csendnek” az okát a Kelsen által is érzékelt fordulatban látja. A korszellem fordulata „az emberi szellemnek a túlfeszített, racionalisztikussá merevült kanti transzcendentálisizmustól a józanabb alapon elinduló aristotelési immanentizmus felé hajlásában jelölhető meg” (LOSONCZY 1941, 133–134). Mindez Losonczy szerint a jogtudományok területén két alapvető szempont megkerülhetetlenségét eredményezi: az immanentizmus egyrészt a jogi jelenségek tapasztalati alapon történő kutatásában (empirizmus), másrészt a jog tartalmi elemeinek mélyreható vizsgálatában (univerzalizmus) érvényesül, mely utóbbi a természetjog feltámadásának irányába mutat. E megállapítás ekkoriban nem csupán Nyugat-Európában, hanem idehaza is általános vélekedésnek számított (vö. SZABADFALVI 2002). A jövőre vonatkozó végső konklúzióként megállapítja: „Az immanens fordulat következtében tehát a jogtudomány olyan feladatok elé került, amelyek megoldására a tisztán formális jellegű, transzcendentális-racionalisztikus funkcionális jogtudományos módszer nem alkalmas. Vizsgálódásunkat azzal a belátással zárhatjuk – foglalja össze Losonczy álláspontját –, hogy nemcsak elvi, de gyakorlati lehetőség sincs funkcionális fogalomképzésre, s így formalisztikus-funkcionális teória kiépítésére a jogtudomány területén.” (LOSONCZY 1941, 134–135.)

IRODALOM

- BIBÓ István 1942. Losonczy István: A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban. *Szellem és Élet*, 3. 171–175.
- CASSIRER, Ernst 1910. *Substanzbegriff und Funktionsbegriff*. Berlin: Bruno Cassirer.
- CS. KISS Lajos 2004. A jogszociológia után. In Horváth Barna: *A jogelmélet vázlatja*. Máriabesnyő – Gödöllő: Attraktor. 245–255.
- HORVÁTH Barna 1926. A társadalom és állam funkcionális szemlélete. *Társadalomtudomány*, 1. 6–18.
- HORVÁTH Barna 1928. Természetjog és pozitívizmus. *Társadalomtudomány*, 212–247.
- HORVÁTH Barna 1934. *Rechtssoziologie. Probleme des Gesellschaftslehre und der Geschichtslehre des Recht*. Berlin – Grunewald: Verlag für Staatswissenschaften und Geschichte G.m.b.H.
- KELSEN, Hans 1911. *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- KELSEN, Hans 1925. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Springer.
- KELSEN, Hans 1926. *Grundriss einer allgemeinen Theorie des Staates*. (Als Manuskript gedruckt) Wien.
- KELSEN, Hans 1928. *Die philosophischen Grundlagen der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus*. Charlottenburg: Dan-Verlag.
- KELSEN Hans 1934. *Reine Rechtslehre*. Leipzig – Wien: Deuticke Verlag.
- KELSEN, Hans 1988. *Tiszta jogtan*. Ford.: Bibó István. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Bibó István Szakkollégium.
- LOSONCZY Hajna 2002. Losonczy István professzor. *PTE Orvoskari Hírmondó*, 2002. május, Pécs. 19–21.
- LOSONCZY István 1937a. Über die Möglichkeit und den Wissenschaftscharakter der Rechtswissenschaft. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 2. 145–194.
- LOSONCZY István 1937b. *A mulasztási bűncselekmények okozatossága*. Pécs: Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.T.
- LOSONCZY István 1941. *A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- LOSONCZY István 2002a (1948). *Jogfilozófiai előadások*. Budapest: Szent István Társulat.
- LOSONCZY István 2002b (1948). *Abriss eines realistischen rechtsphilosophischen System*. Budapest: Szent István Társulat.
- LOSONCZY István 2002c (1948). Egy realista jogfilozófia alapvonalai. In Losonczy István 2002. *Jogfilozófiai előadások*. [Függelék] Budapest: Szent István Társulat. 233–280.
- MOÓR Gyula 1928. Das Logische im Recht. *Internationale Zeitschrift für Theorie des Rechts*, (Brünn) 3. 157–203.
- SZABADFALVI József 1997. Moór Gyula Kelsen-interpretációja. In Hans Kelsen: *Az államelmélet alapvonalai*. [Függelék] Miskolc: Bíbor. 105–121.
- SZABADFALVI József 1999. Bibó István és a szegedi iskola. In Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A szabadság kis körei. Tanulmányok Bibó István életművéről*. Budapest: Osiris. 125–152.
- SZABADFALVI József 2002. Természetjog és pozitívizmus: Szépjegyzetek egy örökzöld vita két világháború közötti hazai jogbölcseleti irodalmához. In Szabó Miklós Szerk.: *Natura iuris. Természetjogtan & magyar jogelmélet*. Miskolc: Bíbor. 9–29.
- SZOTÁCSKY Mihály 1980. Az elméleti tárgyak. In Csizmadia Andor (szerk.): *Fejezetek a pécsi egyetem történetéből*. Pécs: 111–112., 114–119.
- VARGA Csaba 1988. *Bevezetés Hans Kelsen: Tiszta jogtan című művéhez*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Bibó István Szakkollégium. IX–XVIII.
- VARGA Csaba 2002. Losonczy István. In: *Losonczy István: Jogfilozófiai előadások vázlatja*. Budapest: Szent István Társulat. IX–XVI.
- VARGA Csaba 2002. Losonczy István, a filozófus jogtudós. *JURA*, 2. 162–165.